

TÜRKİYE-AVRUPA SERBEST TİCARET BİRLİĞİ (EFTA) İLİŞKİLERİNİN AVRUPA TOPLULUĞU-EFTA İLİŞKİLERİ ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Ar. Gr. Necdet SAĞLAM
Ar. Gr. Ayla YAZICI*

GİRİŞ

Yapıların çok çabuk değiştiği günümüzde, her şey bir anda değişebiliyor. Yeni buluşlar keşfediliyor, yeni enerji kaynaklarına yöneliniyor.

Bu değişim ortamında şüphesiz Türkiye'de değişiyor. Değişen dünyaya ayak uydurmaya çalışıyor. Bu da dünya ülkeleriyle ilişkilerini etkiliyor.

Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA) kuruluşundan itibaren Avrupa Topluluğu (AT) ile yakın bir ilişki içinde olmuştur. EFTA ülkeleri bugün, kuruluş dönemlerinde yaşadıkları endişelere benzer **Tek Pazar**'a yönelik çeşitli sorunları mevcuttur.

İncelememizde üçlü ilişki çerçevesinde EFTA-AT ve Türkiye-EFTA ilişkilerini inceleme konusu yaparak, sonunda bir değerlendirme ile incelememiz sona ermektedir.

(*) Anadolu Üniversitesi Sivil Havacılık Yüksekokulu Araştırma Görevlisi

A. AVRUPA TOPLULUĞU-AVRUPA TİCARET BİRLİĞİ (EFTA) İLİŞKİLERİ

1- EFTA'NIN KURULUŞU VE AVRUPA TOPLULUĞU

Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA) 3 Mayıs 1960'da Stockholm Konvansiyonu ile 7 ülke tarafından kurulmuştur. Bu ülkeler Avusturya, Danimarka, Norveç, Portekiz, İsveç, İsviçre ve İngiltere'dir. İzlanda 1970 yılında, Finlandiya ise 1986 yılında bu birliğe katılmışlardır. EFTA'nın ilk hedefi endüstriyel ürünlerin EFTA üyeleri arasında serbest dolaşımını sağlamaktır.

1951'de kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (CECA) kurucuları ise Avrupa'da geniş kapsamlı bir siyasi bütünleşmeyi gerçekleştirmek istemekteydiler. Bu doğrultuda 1957'de Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (Euratom) kuruldu. 8 Nisan 1965'de Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, AET ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu tek bir çatı altında toplanması kararlaştırıldı. 1973 yılında İngiltere ve Danimarka EFTA'ya ayrılarak Topluluğa üye oldu. Aynı yıl içerisinde İrlanda'da Topluluğa katıldı. 1982'de Yunanistan, 1986'da ise İspanya ve Portekiz (EFTA'dan ayrılarak) Topluluğa üye oldular.

EFTA'nın kurumsal yapısı basit, işleyişi ise esnek. Stockholm Konvansiyonu ile kurulan tek organ Konsey'dir. Her üye devletin 1 temsilcisiyle katıldığı Konsey, bir idari organdır. Konsey oy birliği ile karar alır. Ayrıca Konsey sahip olduğu yetki çerçevesinde, ortaklığın çeşitli faaliyetlerine yönelik teknik sorunlar ile ilgili çalışma grupları ve komiteler kurmuştur. Bu komiteler; Ticaret Komitesi, Teknik Komite vb. dir. Konsey yılda en az iki kez başkanlar düzeyinde toplanır. EFTA'nın merkezi ve Sekreteryası Cenevre'dedir (1).

Birliğin 1985-1986 bütçesi 11.825.616 İsveç Frank'ı, 1986-1987 bütçesi ise 12.726.700 Frank'tır. Bütçenin 569.800 Frank'ı çeşitli gelirlerden, geriye kalan 12.156.900 Frank ise birlik üyelerince karşılanmaktadır. Bütçedeki artış yıllık cari fiyatlarla yaklaşık % 2.8 dir. Birlik bütçesinin payları üye ülkelerin GSMH'sına göre belir-

(1) Şebnem Karauçak OGUZ, «1992 Hedefi Doğrultusunda EFTA-Avrupa Topluluğu İlişkileri», İKTİSADİ KALKINMA VAKFI YAYINLARI (Ağustos 1989), s. 3.

lenmektedir. 1985-1986 ve 1986-1987 bütçesinin ülkelere göre dağılımı aşağıdaki gibidir.

Tablo: I

	1985-1986	1986-1987
İSVİÇRE	28.08	28.55
İSVEÇ	26.30	25.25
AVUSTURYA	16.72	17.00
NORVEÇ	14.29	14.35
FİNLANDIYA	12.99	13.20
İZLANDA	1.62	1.65

Kaynak: EFTA

2- GÜNÜMÜZDE EFTA

Şu anda EFTA'nın 6 üyesi vardır. Bunlar, kuzeyde İsveç, Norveç, Finlandiya ve İzlanda güneyde ise, İsviçre ve Avusturya'dır. Coğrafik dağılım dengesizdir. Norveç ve İzlanda NATO üyesidir. Bu yüzden bu birliği tarafsız ekonomik topluluk olarak niteleyemeyiz. Şunuda belirtmekte yarar vardır ki, EFTA giderek küçülecektir. Avusturya ve Norveç AT (Avrupa Topluluğu) tam üyelik başvurusunda bulunmuşlardır. Diğer üyelerden de bunu takip edecekleri beklenmektedir.

EFTA ülkelerinin karakteristik özelliği küçük ülke ve yüksek gelirli olmalarıdır. Batı Avrupa'daki çeşitli ekonomik ve parasal anlaşmalara katılmışlardır. Çok uluslu dünya ölçütlü şirketleri vardır. 1973-1983 dönemindeki krizden diğer Batı Avrupa ülkelere göre daha az etkilenmişlerdir. Avrupa Topluluğu ülkelerinde işsizlik oranı %12 civarındayken, EFTA ülkelerinde bu oran %3.5'i geçmemektedir. Enflasyon oranı düşüktür. Büyüme oranı yüksek, paraları değerli ve döviz rezervleri çoktur. Japonya ile büyümede rekabet edebilecek niteliktedirler.

3- SERBEST TİCARET ANLAŞMALARI

1972'de Avrupa Topluluğu ve EFTA, Batı Avrupa ülkeleriyle (18 ülke arasında) serbest ticaret anlaşmaları imzaladı. Bu anlaşmalar ile GATT'in 24. maddesine uygun olarak, taraflar arasında

ticareti kısıtlayan temel engelleri (aşamalı biçimde) kaldırma yoluyla serbest ticaret bölgeleri kuruldu. 1960'da Batı Avrupa ithalat ve ihracatının da % 55.9'u EFTA-AT bölgesinde gerçekleşirken, iki taraflı anlaşmalardan sonra ticaretin genişlemesiyle bu rakam 1975'de % 63.4'e, 1986'da % 69.5'e ulaşmıştır. Bu artışların yalnızca konjonktürel gelişim ile açıklanması mümkün değildir. Serbest ticaret anlaşmaları doğrultusunda getirilen uygulamalar ve bunların yansımalarının bu gelişmede doğrudan etken oldukları açıktır.

Günümüzde bu anlaşmaların durumu farklıdır. AT yılda iki kez EFTA ülkeleriyle ayrı ayrı buluşarak ikili anlaşmaları gözden geçirmektedir. Serbest Ticaret Anlaşmalarında değişik sorunlar ortaya çıkmaktadır. Serbest Ticaret Anlaşmalarında çeşitli değişiklikler uzunca süren birikimler sonucunda olmuştur.

Serbest ticaret anlaşmaları sadece endüstriyel ürünleri kapsar. Bu şüphesiz bazı yerlerde avantaj sağlayabilir. Örneğin, EFTA ülkeleri tarım konusuyla ilgilenebilirler. AT EFTA ile ilişkilerinde bu konuda daha avantajlı durumdadır. Anlaşmalarda tarımın olmaması tesadüf değil, bilakis istenilerek konmuştur. Bu anlaşmalar ayrıca hizmet sektöründe kapsamaktadır. Oysa AT 1992 dinamik tek pazarına hazırlanmaktadır.

Serbest Ticaret Anlaşmaları (FTA), serbest ticaret alanları yaratmaktadır. Bu anlaşmalarda gümrük birliği söz konusu değildir. Çeşitli yazarlara göre (2) bu ekonomik entegrasyonun alt sınırıdır, çünkü toplu gümrük tarifeleri yoktur. Anlaşmaların temelini serbest ticaret sistemi oluşturur. Eğer daha liberal davranırlar (ve kolay olsa) serbest ticaret alanı bir ticaret modeli ortaya çıkarır.

AT-EFTA ticaret alanı bu iki sınırdaki kalır. Ancak rasyonel olarak iki taraf arasında sürtüşmesiz bir ticaret olabilir. EFTA-AT endüstriyel ticareti yaklaşık % 25'dir (3). EFTA-AT anlaşmaları gelecekte bir birleşme üzerinde durmaz.

- (2) Bela BARSAN, «Ekonomik Entegrasyon Teorisi», Londra, 1962.
- (3) Jan HERIN, «Rules of Origin and Differences between Tariff Level in EFTA and in the EC», Occasional Paper, No: 13, EFTA, Geneva (February 1986).

Tablo: II
GSMH VE KİŞİ BAŞINA MİLLİ GELİR 1985

	(Milyon) Nüfus	(\$ Milyon) GSMH	Milli Gelir (\$) Kişi Başına
EFTA	31.59	465.42	14.733
Avusturya	7.55	86.63	11.476
Finlandiya	4.88	64.89	13.300
İzlanda	0.24	2.46	10.240
Norveç	4.14	63.34	15.300
İsveç	8.34	119.20	14.012
İsviçre	6.44	128.90	20.017
AT	321.69	3.111.9	9.672
Belçika	9.88	105.20	10.644
Danimarka	5.11	70.45	13.786
Fransa	54.95	654.64	11.913
Almanya	61.18	818.55	13.379
Yunanistan	9.9	30.31	3.062
İrlanda	3.54	11.25	3.177
İtalya	56.98	448.85	7.877
Lüksemburg	0.36	49.06	13.630
Hollanda	14.42	163.91	11.366
Portekiz	10.16	21.02	2.069
İngiltere	56.69	532.92	9.434
ABD	236.68	3.430.00	14.492
Japonya	120.02	1.902.80	15.854
Türkiye	54.176	69.897	1.292

Kaynak : İMF International Statistics, Şubat 1986

(13 Mayıs 1986 \$ Döviz Kurundan hesaplanmıştır.)

AT-ETFA anlaşmalarının statik olmasına rağmen EFTA ülkeleriyle AT arasında zaman zaman bazı konularda özel anlaşmalar yapılmıştır. İsviçre ile teknik ve endüstriyel ürünlerin ticaretiyle ilgili 80'in üzerinde anlaşma yapılmıştır. 1982'de İsviçre hayat sigortası dışındaki sigorta şirketlerine hizmet serbestisi anlaşmalarını imzalamış, fakat bu henüz yürürlüğe girmemiştir. EFTA ülkeleri AT'nun bazı bilimsel projelerine katılmışlardır. Fakat bu projelere katılmakla ilişkilerinin derinleştiğini söyleyemeyiz. Çünkü

Türkiye ve Yugoslavya'da COST (4), Ariane, Airbus gibi projelere katılmıştır.

Avusturya ve Norveç ile AT arasında radyo-telekomunikasyon konusunda anlaşma yapılmıştır ve bu konuda ilişkiler gelişmektedir. EFTA'nın yeni kuşağı entegrasyon konuları, teknik normların ve standartların harmonizasyonu, endüstriyel politikalar ve özel toplu ticaret, endüstri politikası araçları, devlet istihisallarının kullanımı direkt ve indirekt vergileme, araştırma projeleri ve diğer konularla ilgilenmektedir (İsviçre'nin imzaladığı anlaşma EFTA'yi kapsamamaktadır).

EFTA-AT arasında yapılan serbest ticaret anlaşmalarıyla GATT'ın 24'üncü maddesine uygun olarak ithalatta ve ihracatta uygulanan gümrük vergilerini, bunlara eş vergileri, ithalatta miktar kısıtlamalarını etkili ölçüde ortadan kaldırdılar. Bu bağlamda serbest ticaret anlaşmaları, taraflar arası ticarete adil bir rekabet ortamı yaratmıştır.

AT, EFTA ülkeleriyle anlaşmaları ülkeler bazında yapmayı istemektedir. Bunun nedenlerinden birincisi AT'nun endüstriyelleşmiş her EFTA ülkesiyle anlaşma yapılırken daha güçlü oluşudur. İkincisi ise, anlaşmanın EFTA ülkelerinden sadece birisiyle yapılmış olmasıdır. Diğer yünden, AT'nun EFTA'ya, diğer bir üstünlüğü de serbest ticaret alanının geniş olması ve anlaşma hükümlerinin hepsinin uygulanmasının güç olmasıdır.

Gelecekteki EFTA kuşağının karşılaşacağı sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu kuşak AT'nun kapılarını zorlayabilecek mi? Trenler ve kamyonlar Alpleri geçecek mi? AT bankacılığı İsviçre'siz entegrasyonu sağlayabilecek mi? İsveç'siz telekomunikasyon politikası gerçekleşecek mi? Elektronikte toplu standartlar yüksek ileri teknolojiye sahip EFTA ülkeleri olmadan gerçekleşecek mi? Rasyonel bir Avrupa'nın bu sorulara «hayır» diyeceği bir gerçektir. Bu yüzden AT-EFTA ilişkilerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

4- ULUSLARARASI KALKINMADA EFTA-AT İLİŞKİLERİ

AT, 1988 yılında **Tek Senet** kabul etmiştir. Buna göre üye ülkeler arasında sınırlardaki bütün kontrollerin kaldırılması öngö-

(4) **COST**: Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Alanında İşbirliği. Üyeleri; AT, EFTA, Türkiye ve Yugoslavya'dır.

rülmektedir. AT'nun 1992 hedefi EFTA için endişe verici niteliktedir. Bu endişeler;

- Katma değer vergisi (VAT) bütün ülkelerde aynı olmazsa, ticaret vergileri etkilenmiş olacak ve yüksek vergili mali yapıya sahip ülkeler, düşük vergili mali ölçüleri olan ülkelerin ürünleri karşısındaki durumları,

- Ürün standartları konusu,
- Temel sağlık, güvenlik hizmetlerinin harmonizasyonu,
- Diğer sertifikasyon konularıdır.

Yukarıdaki konular incelendiğinde AT ile uluslararası ticarette büyük engeller çıkacaktır. İlginç olan; üyelerin teknik, sağlık ve güvenlik konularında daha toleranslı olduklarıdır. AT bunları libere etmek arzusunda değildir, yasal standartlar koymaya devam etmektedir. Örneğin Alman pazarında Alman tüketiciler, malları farklı standartta, farklı fiyatta bulabilirler. Seçimlerini özgürce yapabilirler. Şüphesiz zengin Almanlar, kaliteli ve yüksek fiyatlı malları tercih ederler. Eğer ucuz mallara talep varsa, düşük kaliteli mallar ne olacak? Eğer ucuz mallara talep varsa, büyük ülkelerin bu durumdan korkmasına neden gerek vardır? Eğer ekonomik ölçüsü büyük ise; pazar tek -standart ile kurulacaktır. AT, standartlar konusunda karar vermede diğer ülkelere göre daha avantajlı durumdadır.

Hizmetler konusunda Beyaz Rapor, Roma Anlaşmasının ilerlemesine yardım eder. EFTA ülkeleriyle ilgili Beyaz Raporda herhangi bir hüküm yoktur. Burada mesleki kuruluşlar ve firmaların serbest dolaşımı ne olacaktır? Beyaz Raporda bankacılık ve sermayenin serbest dolaşımı konusunda yeni bir Avrupa Pazarı hedeflendiğini belirtmek gerekir (5).

Ayrıca Beyaz Rapor Avrupa Firmaları için, teknik işbirliği, Joint Ventures, birleşmek, take-over gibi konulara değinir. Bu konuların beyaz raporda yer almasının nedeni daha güçlü Avrupa Firmaları oluşturulmak istenmesidir.

Bu durumda EFTA ülkelerinin firmalarının durumu ne olacaktır? EFTA-AT endüstriyel işbirliği kontrolde AT daha avantajlıdır.

(5) CEC, White Paper from the Commission to the European Council, Luxemburg, June 1985, s. 33.

İskandinav ülkelerinin sağlık, güvenlik ve teknik standartlarda, komisyonun prosedürüne uymaları güçtür. İsviçre'nin AT'daki direkt vergilemeye uyması çok zordur. Avusturya'nın ise, diğer EFTA ülkelerine göre konumu daha farklıdır. Beyaz raporda ortak dışı politika ile ilgili fazla detaya inilmemektedir. Topluluk hükümetleri, soruna farklı yorumlar getirmişler ve komisyon bu konuda değişik tavrı alabilir. Bununla beraber AT-ETFA entegrasyonunda endüstriyel ürünler konusunun sadece bir kısmı karmaşıktır. EFTA ülkelerinin hizmetlerin serbest dolaşımı konusunda AT ile problemi vardır. Bu, EFTA ülkelerine göre değişmektedir. Hizmet sektöründe serbest dolaşımın olmaması, haksız rekabet yaratır. Fakat, beyaz rapor bu konulara ışık tutmamaktadır.

5- LÜKSEMBURG DEKLARASYONU VE SONRAKİ GELİŞMELER

1984 Nisan'ında EFTA-AT ilk defa bakanlar düzeyinde buluşular. EFTA ile AT arasında Lüksemburg deklarasyonu ile dinamik bir **Avrupa Ekonomik Alanı (E.E.E.)** (6) hedeflenmiştir. Bu deklarasyon ile işbirliğini artırarak daha geniş alanlara yayılması hedeflenmiştir. Ayrıca 320 milyondan fazla tüketiciyi kapsayan ve dünya ticaretinin dörtte birinin gerçekleştiği bu bölgede, sanayi ürünleri açısından dünyanın en büyük serbest ticaret sistemi oluşturulmuştur.

Bu deklarasyonda özel amaçlardan çok genel amaçlar yer almıştır.

Bunun yanında Yugoslavya ile EFTA arasında bu deklarasyona benzer bir diplomasi izlenmiştir. EFTA ile Yugoslavya arasındaki ilişkiler gelişmektedir. 1983'de EFTA ile Yugoslavya Bergen'de bakanlar düzeyinde buluşarak, uluslararası ekonomik işbirliğini geliştirici bir deklarasyonu kabul ettiler.

Deklarasyon tekniği ilişkilerin genel politikasını gösterir. Bu yol demokratik bir yöntemdir. Türkiye ile EFTA arasında da böyle bir toplantının yapılması Türkiye'nin yararına olabilir.

Lüksemburg deklarasyonunun en önemli konusu «**Avrupa Ekonomik Alanı**» yaratmaktır. Lüksemburg deklarasyonunda sanayi

(6) E.E.E.: Espace Economique Europeenne (Avrupa Ekonomik Alanı)

ürünleri ticaretini geliştirmek için gerekli çalışmaların yapılması ve tüm korumacı baskıların reddedilmesi yaklaşımı yer almıştır. Aynı deklarasyonda ayrıca;

- Standartların uyumlaştırılması ve teknik engellerin kaldırılması,
- Menşe kurallarının ve sınırdaki formalitelerin basitleştirilmesi,
- Haksız ticaret uygulamaları ve devlet yardımları,
- Kamu ihalelerindeki yolsuzlukların önlenmesi konularını içermiştir.

Ayrıca deklarasyonda araştırma-geliştirme konusunda işbirliğinden bahsedilmiştir. Bunun yanında tarım, balıkçılık, taşımacılık, enerji alanlarında işbirliğinin en azından görüş alışverişinin hızlandırılması konusunda deklarasyonda karar alınmıştır.

Son olarak, çalışma koşulları, sosyal güvenlik, kültür, tüketicinin korunması, çevre, turizm, fikir mülkiyeti, bilgilendirme ve bilgi değişimi gibi konularda işbirliğinin kuvvetlendirilmesi karara bağlanmıştır.

Lüksemburg deklarasyonundaki konular daha sonra eksperler ve bakanlar düzeyinde görüşülmüştür. AT'nun tek senedi kabul edilişinden sonra, bunların etkilerini EFTA ile görüşmeye çalışmıştır. Bu çerçevede AT-EFTA ticareti 1986 Haziranında konsolide edilmiştir.

Güvenlik, sağlık ve teknik normların uyumlaştırılması sorunu EFTA ile AT arasında yeni bir yakınlaşma yapabilecektir. Buna yardımcı organlar ise; CEN (Avrupa Normalizasyon Komitesi), CENELEC (Avrupa Elektronik Normları Komitesi) ve CEPT (Avrupa Posta ve Telekomunikasyon İdareleri Konferansı) dır. EFTA ülkeleri yıllardır çoğu Avrupa kuruluşlarının üyesidir. EFTA ülkelerinin bu kuruluşlarda, AT yüzünden rollerinin güçlü olduğunu söyleyemeyiz. EFTA ve AT bu organlara daha fazla finansal yardım yapmaktadırlar. Ayrıca, bu ülkeler Avrupa standartlarının gelişmesine finansal katkıda bulunmayı kabul etmişlerdir. Bu da **Tek Dinamik Avrupa Alanını** ortaya çıkarmaktadır.

AT-EFTA arasında araştırma geliştirme projeleri ile işbirliği yapmak mümkündür ve bu konuda önemli ilerlemeler yapılmıştır.

Şimdiye kadar EFTA ülkeleri ve bu ülkelerin bazı firmaları zaman zaman bazı AT projelerine katılmışlardır. Fakat EFTA genel olarak davet edilmemiştir. AT Komisyonu bu işbirliğini staj ve ön işbirliği olarak görmektedir.

Ocak 1986'da İsveç, İsviçre Finlandiya ile AT iki taraflı bilimsel ve teknoloji konusunda işbirliği yapmayı kabul etmişlerdir. Bunu daha sonra Norveç ve Avusturya takip etmişlerdir. Bu anlaşmalarla Topluluk araştırma programlarına ESPRINT, RACE ve BRİTE (7) EFTA'nın temel kuruluşlarının katılımı sağlanıyor ve teknik bilimsel işbirliği yapıyordu. Bu konu EFTA-AT Reykjavik bakanlar toplantısında ele alınmış ve yürürlüğe girmiştir.

Bunlara ilaveten EUREKA (8) projesi daha geniş bir projedir. Bu projeye AT'nun yanısıra EFTA ülkeleri ve Türkiye katılmaktadır. AT ülkeleri bu projeyi ellerinde tutmak istemektedirler. Bu proje çerçevesinde, EFTA-Türkiye ilişkilerinde yakınlaşma olması mümkündür.

EFTA ülkelerinin çoğunluğu, Tek Pazarın sağlayacağı avantajlardan azami oranda yararlanabilmek, dezavantajları ise en aza indirmek için uygun çalışmaları yapmaktadırlar. Norveç ve Avusturya'nın Topluluğa tam üyelik başvurusu gerçekleşmiştir. Bu arada Doğu Bloku ülkelerinde, çok büyük değişiklikler olmuştur. 3 Ekim 1990'da iki Almanya birleşmiş ve Doğu Almanya'da böylece AT'na katılmıştır. Orta Doğuda patlak veren körfez savaşı AT'nun 1992 hedefini bir ölçüde etkileyecektir. Bu gelişmeler çerçevesinde 1993'den önce hiçbir ülke ile tam üyelik müzakerelerinin yapılamayacağı bildirilmiştir. Şüphesiz bu durum Norveç, Avusturya ve Türkiye'yi etkilemektedir.

Avrupa Topluluğu yeni bir formül ortaya çıkarmıştır. Bu formül, Merkez Avrupa Topluluğu ve Çevre Avrupa şeklindedir. Merkezi oluşturan Topluluğun çevresinde ilk etapta, EFTA üyeleri, Türkiye ve Yugoslavya'yı, ikinci etapta ise; bazı Doğu Avrupa ülkelerini içine alan halkalar oluşturulmak istenmektedir. Bu for-

(7) **ESPRINT**: Avrupa Bilgi Teknolojisi Araştırma ve Geliştirme Statik Programı

ramı

RACE: Avrupa İleri İletişim Teknolojisi Araştırma ve Geliştirme Prog-

BRİTE: Avrupa Endüstriyel Teknoloji Araştırması

(8) **EUREKA**: EFTA-AT ve Türkiye'nin Katıldıkları Bilimsel Bir Proje

mül ile EFTA ve Topluluk dışında, ana Topluluk ile yakın ilişkilerde, ticari ve uzun vadede siyasi işbirliğini hedef alan bir sistem oluşturulması amaçlanmıştır. Bu formül yanında AT tarafından başka formüllerde üretilmektedir.

Bu formüllerin hemen hemen hepsinde EFTA ülkeleri, ayrıcalıklı ülke statüsünü korumakta ve Toplulukla en ileri düzey ilişkilere sahip olmaktadır.

1990 yılı boyunca Avrupa Topluluğu ile EFTA arasında Avrupa Ekonomik Alanı'nın yeni konumunda belirlenmesi ve Avrupa'nın yeni yapılanmasında motor görevinin üstlenmesi hedef alınmaktadır.

1990 yılı süresince gerçekleştirilen görüşmeler konusunda EFTA üyelerinin yaklaşımı, Avrupa bütünleşmesine tam katılımlarının sağlanmasıdır. Bu açıdan bakıldığında EFTA ülkelerinin hedefi malların, sermayenin, hizmetlerin ve kişilerin serbest dolaşımının gerçekleşmesinin olduğu gibi, yatay politikaların ve sosyal uyumun oluşturulmasına tam katılımın sağlanmasıdır. Ancak bu konularda AT-EFTA arasında görüş farklılıkları ortaya çıkmaktadır. Özellikle malların serbest dolaşımı konusunda 18 ülke (AT+EFTA) arasında halen bir konsensus yaratılmamış olması, gümrük birliği ve EFTA ülkelerinin ortak tarım pazarına katkılarının sağlanamadığı sürece malların serbest dolaşımının sağlanamayacağı görüşü EFTA'da hakimdir.

Bilindiği gibi EFTA'yı kuran anlaşmaya göre, üye ülkeler üçüncü ülkelere karşı ortak bir politika yürütmekle yükümlü değildirler. Buna karşın EFTA'nın Topluluk Tek Pazarı'nın dışında kalmamak için sınır kontrollerinin kaldırılmasını benimsemesi halinde, EFTA ile AT'nun ortak bir ticaret politikası ve aynı tarife dışı engelleri uygulaması gerekecektir. Bu da EFTA'nın Topluluğun rejimini benimsemesi anlamına gelecektir. Bu koşullar altında EFTA üyeleri, Topluluğun yapmış olduğu ticaret ve işbirliği anlaşmalarını da uygulamak zorunda kalacaklardır.

B. TÜRKİYE'NİN EFTA ÜLKELERİ İLE İLİŞKİLERİ

Avrupa Topluluğunun genişleme karşıtı politikası ve buna paralel olarak geliştirdiği bloklararası ayrıcalıklı ilişkiler formülü, Topluluk üyesi olmanın mümkün olmadığı, ancak EFTA grubu

içinde yer alarak Topluluğun tavizli politikasından yararlanılabileceği şeklinde bir görüşü gündeme getirebilir. Ancak bu yaklaşım Türkiye gibi, AT'na tam üyeliği hedef alan, ortak üye konumundaki bir ülke için geçerli değildir. Eğer Türkiye EFTA üyesi olsaydı, Topluluk karşısında daha avantajlı olacağı ve pazarlık gücünün artacağı konusunda tartışmalar yersizdir. Çünkü bugün, her ne kadar Topluluk ülkeleri bunu görmezlikten gelmeye çalışsalar da, Türkiye Ortaklık Anlaşması olması nedeniyle diğer ülkelere oranla Topluluk karşısında en avantajlı statüye sahiptir. Tam üyeliğe en yakın ülke durumundadır. Bu nedenle Türkiye'nin Topluluk tarafından önerilebilecek ve önerilen tam üyelik dışında bir çözüme sıcak bakmayacağı açıktır. Çünkü, bu yaklaşımın benimsenmesi bugüne kadar geçen süre içinde oluşturulan konumdan vazgeçilerek başa dönülmesini ifade edecektir. Kaldı ki, böyle bir çözüm Türkiye'ye gelecekte tam üyelik yolunu tamamen kapayacağı açıktır.

AT ile ortaklık anlaşması olan ve Topluluğa tam üyelik başvurusunda bulunan Türkiye, EFTA ile Serbest Ticaret Anlaşması yaparak, Avrupa ile bütünleşme konusunda önemli bir adım atmış ve aynı zamanda alım gücü çok yüksek olan yeni bir piyasaya kısıtlamasız bir biçimde girme imkanı kazanmış bulunmaktadır.

Türkiye-EFTA Serbest Ticaret Anlaşması temelde sanayi maddelerini kapsamakla birlikte, işlenmiş ve geleneksel tarım ürünleri ihracatımız bakımından da yeni imkanlar sağlayacaktır. Bu çerçevede, ekonomimiz içinde önemli bir yeri bulunan ve herhangi bir kota uygulamasına tabi tutulmadan yapılacak tekstil ve konfeksiyon ürünleri ihracatımız da üç aşamalı bir takvim sonunda ve 1 Ocak 1996'dan itibaren gümrük bağımsızlığından istifade ederek gerçekleştirilebilecektir. Ayrıca, tarım sektöründe imzalanacak işbirliği çerçeve anlaşmaları ile hem ortak yatırımlara gidilecek, hem de yeni tarım teknolojisi transferi yapılacaktır.

Bu anlaşma ile Türk işadamları EFTA ülkelerinin ihalelerine ayrımsız bir biçimde katılabileceklerdir. Anlaşma kapsamı içerisinde ayrıca, Menşe kuralları ve devlet yardımları (teşvik rejimi) konularında yürütülmekte olan iç mevzuat çalışmalarına yeni bir boyut kazandıracak düzenlemelerde bulunmaktadır.

EFTA ile 1.8 milyar dolar olan dış ticaret hacmimiz, anlaşma ile yaratılan olumlu atmosferin de etkisiyle 1992 yılı için 2.5 milyar doları aşması beklenebilir. Bu çerçevede, ihracatımızın 1990

yılındaki 617 milyon dolar'lık düzeyinden 1992 yılında 1 milyar dolar'a ulaşması, ithalatımızın da 1.2 milyar dolar'dan 1.5 milyar dolar'a yükselmesi beklenebilecektir (9).

Türkiye-AT açısından EFTA-Türkiye ilişkilerine ve EFTA-Türkiye ilişkilerindeki son duruma baktıktan sonra, şimdi de EFTA-Türkiye ilişkilerini ülkeler bazında inceleyelim.

Türkiye'nin EFTA ile direkt bir ilişkisi mevcut değildir. Ancak EFTA üyeleriyle ikili ilişkiler mevcuttur. İlişkiler ticaret ve bazı AT Topluluğu projelerine ortak katılımlar şeklindedir.

1- TÜRKİYE-İSVİÇRE İLİŞKİLERİ

İsviçre ekonomisinde son yıllarda önemli bir gelişme görülmüştür. Kişi başına düşen GSYİH, 1987 yılında 20.000 Dolar'ı aşarak OECD ülkeleri içinde en yüksek seviyeye ulaşmış, işsizlik %1'in altına düşmüştür, enflasyon oranı ise % 2'lerde kalmıştır.

Türkiye-İsviçre ilişkilerini ticari açıdan değerlendirebiliriz. 1986 yılı itibariyle İsviçre'nin ihracatının % 3.1'i AT dışındaki OECD ülkelere aittir. İthalatın ise % 1.1'i bu ülkelere aittir. Türkiye'nin ise bu oranlar içindeki payı oldukça düşüktür. İsviçre'nin ihracatının %50'si AT ülkelerine, %20'si EFTA ülkelerine, %11.4'ü ABD'ne yapmaktadır. İthalatının ise % 57.2'sini AT'dan, % 16.1'ni EFTA ülkelerinden ve % 11.4'ünü ABD'den gerçekleştirmektedir.

İsviçre'nin ihraç ürünlerine baktığımızda ise (10); dağılım şöyledir; Balık ürünleri % 77, alüminyum % 9.2, diğer işlenmiş ürünler % 10.6, tarım ürünleri % 1.3, diğer ürünler % 2.0'dır. İthal ürünlerin dağılımı ise şöyledir. Tüketim malları % 41.4, teçhizat % 31.4, ara ürünler % 18.6, Akaryakıt ve yağlayıcı maddeler % 8.5 dir.

Türkiye'nin İsviçre'ye ihracatı 1989 yılı itibariyle 30.8 Milyon Dolar'dır ve toplam ihracatı içinde % 1.79'unu oluşturmaktadır. Toplam ithalatı içinde İsviçre'nin payı ise % 1.97'dir. Türkiye-İs-

(9) «Türkiye-EFTA Serbest Ticaret Anlaşması», DÜNYA GAZETESİ EKI (19 Aralık 1991), s. 3.

(10) T.C. Başbakanlık H.D.T.M. Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Müdürlüğü, «İsviçre'nin Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ticari İlişkileri 1985 Yılı Raporu», Bern, 1985, s. 38-46.

viçre ticaretinde Türkiye eksi bakiye vermektedir. Türkiye-İsviçre ticaretinde artı bakiye sadece tüketim mallarında mevcuttur. Türkiye'nin İsviçre'ye 1985 yılında tüketim malı ihracatları 157.982 Bin Frank iken, ithalatı 214.388 Bin Frank'tır. Türkiye; Irak, İran, Bulgaristan ve Yunanistan'a göre İsviçre ile daha iyi ticari ilişkiler içerisindedir.

Fakat yine de İsviçre ile ticaretin daha fazla geliştirilmesi gerekmektedir. Türkiye İsviçre'ye tüketim malı, tütün, nakliye araç ve malzemeleri ihracatını daha fazla artırabilir. Bu yüzden ihracatçı birliklerinin aydınlatılması gereklidir. Öte yandan, dış açılma sürecinde bankalarımızın İsviçre bankaları ile ortak girişimlerde bulunarak onların deneyimlerinden yararlanmalarının faydalı olacağı kanısındayız. İsviçre'nin Cenevre, Zürih, Lozan ve diğer kentlerinde Türk sermayesi ile kurulmuş çok sayıda firma yada şube veya temsilcilikler bulunmaktadır. Bu firmalar aracılığıyla ilişkilerin geliştirilmesi daha kolay olabilecektir. Son yıllarda ise İsviçre'nin Türkiye'ye yatırımları gözlenmektedir. 1986 yılı itibarıyla Türkiye'deki yabancı sermayenin % 14.74'ü İsviçre kökenlidir. Yabancı sermaye konusunda İsviçre diğer ülkelere göre daha ön sıradadır.

2- AVUSTURYA-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

Avusturya 1988 yılında % 4'lük üretim artışı ile Avrupa ülkeleri ortalamasının üzerine çıkmış, enflasyonda görülen artış oranı ise diğer Avrupa ülkelerine oranla oldukça düşük bir düzeyde kalmıştır. İhracat, büyüme hızı içinde başlıca faktördür. Buna karşılık iş talebin genişlemesi tasarruflarda bir düşüşe yol açmıştır.

1987 yılı verilerine göre, Avusturya'da GSYİH içinde mal ve hizmet ihracatının oranı % 36, mal ve hizmet ithalatının oranı ise % 35 dir. 1987 yılı itibarıyla ihraç ürünlerinin dağılımı şöyledir; gıda ürünleri, içki ve tütün % 3, hammadde ve enerji % 7, kimyevi maddeler % 9, makina ve nakliye araçları % 33, diğer işlenmiş ürünler ve yarı işlenmiş ürünler % 47 dir. Aynı yıl ithal ürünlerinin dağılımı ise şöyledir; gıda ürünleri, içecekler ve tütün % 6, hammadde ve enerji % 12, kimyevi maddeler % 10 makine ve nakliye araçları % 35, diğer işlenmiş ürünler ve yarı işlenmiş ürünler ise % 37 dir. Avusturya ile ticaretimizi incelediğimizde 1985

yılında (11) ticari denge Türkiye aleyhine açık vermekte iken, 1989 yılında bu denge Türkiye lehine dönmüştür. Avusturya'dan makina aksam ve parçalar, yarı mamüller, kimyevi maddeler ithal edilmektedir. Bu ithal kalemleri Avusturya'dan yaptığımız ithalat içinde çoğunluktadır.

İhracat yaptığımız kalemler arasında, gıda maddeleri, içki ve tütün, hammaddeler, bitkisel ve hayvansal yağlar, kimyevi maddeler, makina aksam ve parçaları, diğer mamul maddeleri yer almaktadır.

1989 yılı itibariyle Türkiye Avusturya'ya 19.4 Milyon Dolarlık ihracat yapmaktadır ve toplam ihracatımız içinde bu oran % 1.13'tür. Türkiye'nin Avusturya'dan ithalatı ise aynı yıl 26.4 Milyon Dolar'dır ve toplam ithalat içinde % 1.25'lik bir yer tutmaktadır.

1986 yılı sonu itibariyle Türkiye'ye gelen yabancı sermaye'nin % 0.28'lik kısmı Avusturya kökenlidir. Bu oran İsviçre'ye göre çok düşüktür. Türkiye'ye Avusturya sermayesini çekmek için gerekli girişimlerin yapılması gerektiği inancındayız.

3- NORVEÇ-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

1980'li yılların ortasında oluşan enflasyonist gerilimin hafiflemesi üzerine Norveç Hükümeti, 1988 Mart'ından itibaren bir yıl süreyle ücretleri sabitleştirme kararı aldı. Bu karar iç talebin kısılmasına yol açarken, enflasyonun yavaşlama sürecini hareketlendirdi. Her ne kadar sıkı ekonomi politikası ve uluslararası talebin dinamikliği dış ticaret açığını azaltmaya yöneltildiyse de, bu konuda başarı sağlanamadı ve dış ticaret açığında bir artış gözlemlendi. Petrol üretiminin arttırılması ile ihracat gelirleri arttırıldı. Ancak kuzey petrolerinin getirdiği rant ihracat gelirlerini arttırırken Norveç ekonomisinde bir ikilem doğmasına yol açmıştır. Bu ikilem petrol gelirlerine bağlı yüksek kârlılık ve buna bağlı enflasyonist baskılar, diğer tarafta ise sanayi ve ticaret sektöründe kârlılığın petrol sektörüne göre gerilemesi ve sektörden uzaklaşan sermayedir. Bu yüzden iç pazarda arz ve talep dengesi bozulmuş, işsizlik artmıştır.

(11) T.C. Başbakanlık H.D.T.M. Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Müdürlüğü, «Avusturya'nın Genel Ekonomik Yapısı ve Türkiye ile Ticari İlişkileri 1985 Yılı Raporu», Viyana, 1986, s.17-24.

Norveç'te GSYİH içinde mal ve hizmet ihracatının payı 1983-1987 dönemi ortalamasına göre % 48.5, mal ve hizmet ithalatının payı ise % 44.5'tir. İhraç ürünlerinin dağılımı ise şöyledir; orman ürünleri % 52, temel metaller ve metal ürünleri % 13.8, balık ve balık ürünleri % 6.6, taşımacılıkla ilgili araç gereç ve teçhizatlar (gemi hariç) % 9.3'tür. İthal ürünlerinin dağılımı ise; gemi % 1, taşımacılıkla ilgili araç ve teçhizatlar % 34, hammaddeler, mazot ve kimyevi maddeler (gıda ürünleri hariç) % 13.1, temel metaller ve metal ürünleri % 9.3'tür.

Türkiye Norveç ticari ilişkileri 24.02.1945 tarihinde imzalanmış bulunan serbest dövizle ödeme esasına dayalı ticaret anlaşmasıyla başlamış, 1978'de de ticari, ekonomik, sınai ve teknik işbirliği anlaşması imzalanmıştır. Daha sonra çeşitli zamanlarda Karma Ekonomik Komisyonu (KEK) toplantıları yapılmıştır. Norveç ile Türkiye arasında; gemicilik, orman sanayi, mühendislik, elektronik, elektrik makina, turizm, madencilik, gıda sanayi, balıkçılık konusunda işbirliği yapılması anlaşmalarla kararlaştırılmıştır. Ayrıca KEK toplantılarının yansısı değişik seviyelerde çeşitli projelerle ilgili müzakereler yapılmıştır.

Türkiye ve Norveç'in karşılıklı ekonomik ve ticari ilişkilerinin bugünkü seviyenin çok üstünde bir düzeye çıkabilmesi için gerekli ve yeterli potansiyel mevcuttur. Norveç dış yatırımlar için yeni imkanlar aramaktadır. Türkiye'de özellikle 1980'lerden bu yana izlenmekte olan ekonomik politika paralelinde yabancı sermaye yatırımlarının teşviki yönünde alınmış olan gerçekçi karar ve düzenlemeler, ülkemizde yatırım yapmak isteyen Norveç'li yatırımcılar için oldukça elverişli bir ortam yaratmıştır. Özellikle enerji, turizm, ham petrol, doğal gaz ve gemi inşa sanayi alanlarında Türk ve Norveçli yatırımcılar için ortak yatırım imkanları mevcuttur.

İthalata konu olan tüm mal grupları için Norveç bir açık pazar hüviyetine haizdir. Dünya'nın değişik ülke ve bölgelerinden kişi ve kuruluşlar petrol zengini olan bu ülkedeki pazar paylarını korumak için fiyatlar ve kalite yönünden yoğun bir rekabet içindedirler. Türkiye'nin Norveç'e ihracat bağlantıları genellikle geçici bağlantılar şeklindedir. Oysa, başta tekstil ve gıda maddeleri olmak üzere başlıca ihraç ürünlerimize ambalaj, standart, iş organizasyon ve ciddiyet yönünden gerekli itina gösterildiği takdirde, kalite

te ve fiyatlar itibariyle Norveç pazarına sürekli alıcı bulması mümkündür (12).

Türkiye-Norveç ekonomik ve ticari ilişkilerinin beklenen düzeyde gelişmemesinde, özellikle Norveç politik çevrelerinin ülkemizdeki politik gelişmelerle ilgili olumsuz ve önyargılı değerlendirmesi ve yaklaşımları etkili olmaktadır. Öteden beri devam etmekte olan bu olumsuz tutuma rağmen, Norveç iş çevreleri, son yıllarda Türkiye'deki ekonomik gelişmeleri yakından izlemekte ve alınan sonuçları olumlu bir yaklaşımla değerlendirmektedir. Bu yaklaşımlar sürdüğü takdirde iki ülkenin ekonomik ve ticari ilişkilerinde gelecek yıllarda daha ciddi gelişmelerin kaydedilmesi beklenebilir.

Ayrıca Türkiye-Norveç arasında NATO çerçevesinde de savunma ilişkileri vardır. Bu ilişkiden yararlanmak gereklidir. Norveç ile ilişkilerimizin geliştirilmesi için aşağıdaki önerilerin dikkate alınması gerekmektedir.

a) Son yıllarda her iki ülke ekonomisinde gerçekleştirilen olumlu gelişmeler paralelinde, ekonomik ve ticari ilişkilerin yeniden gözden geçirilebilmesine ve işbirliği yapılacak konuların müştereken değerlendirilebileceği KEK toplantılarına işlerlik kazandırılması gerektiği düşüncesindeyiz.

b) Dış ticarete uzman olan büyük ve güvenilir ihracatçı kuruluşları, çeşitli açılardan Norveç pazarını tanımaları, bu pazara girmek konusunda ciddi değerlendirmelere dayanan bir strateji tespit etmeleri, bu stratejiler çerçevesinde Norveç'li ithalatçılarla ilişki kurmaları gerekmektedir. İş çevrelerinin karşılıklı ziyaretleri ilişkileri olumlu yönde geliştirecektir.

c) Norveç'in 1985 yılı tekstil ve hazır giyim ithalatı 10 Milyar Kron düzeyindedir. Bu tutar içinde Türk menşeli ürünlerin payı 10 Milyon Kron'dan ibarettir. Bu sektörde Norveç pazarına, İtalya, Portekiz, Danimarka ve diğer AT ülkeleri, Hongkong ve Uzak Doğu ülkeleri hakimdirler. Türk ürünlerinin bu ülkede rekabet şansı vardır ve bunun ciddi bir şekilde değerlendirilmesi gerekir.

(12) T.C. Başbakanlık H.D.T.M. Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Müdürlüğü, «Norveç'in Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ticari İlişkileri 1985 Yılı Raporu», Oslo, 1986, s.38-47.

d) Norveç ambalaj, kalite ve standartlar konusunda son derece titizdir. Norveç'e ihracatta Türk satıcılar için kalite ve ambalaj konusu ciddi şekilde halledilmesi gereken iki önemli konudur.

e) Norveç'e düzenli olarak gerçekleştirilecek ihracatın ilke olarak Norveç'li temsilcilik firmaları aracılığı ile yapılması gerekmektedir. Bu sistemde ihracat bağlantısı yapmak oldukça zordur. Bu sistemi basit bir aracı sistem olarak görmek ve ülkede yerleşik köklü bir ticari gelenek olarak kabul etmek gerekmektedir.

Öte yandan Norveç'li ithalatçılar uzun vadeli ve genellikle sabit fiyat bağlantıları tercih etmektedirler. Türk ihracatçıların buna uymaları, uzun vadeli ilişkiler çerçevesinde bu ülkeye yönelik ihracatımızın artışı olumlu yönde geliştirecektir.

4- FİNLANDIYA-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

Finlandiya'nın GSYİH büyümesi % 3'ü aşmaktadır ve OECD ülkeleri ortalamasının üzerindedir. İşsizlik oranı da diğer bir çok Avrupa ülkesinden daha düşük olarak yaklaşık % 5 civarında gerçekleşmektedir. Üretimde yüksek artışlar mevcuttur. Ayrıca vergi sistemine yeni düzenlemeler getirilmiştir.

Finlandiya'da GSYİH içinde mal ve hizmet ihracatının payı 1986 verilerine göre % 26.4, mal ve hizmet ithalatının payı ise % 25.1 olarak belirlenmiştir. İhraç ürünlerinin dağılım payları ise; tarım ürünleri % 26, orman ürünleri % 8.1, kağıt hamuru ve kağıt % 29.1, makinalar ve nakliye araçları % 27.6, diğer % 33.6'dır. İthal ürünleri ise, tarım ürünleri % 61.5, hammaddeler % 5.9, petrol ve enerji % 15.3, makina ve nakliye araçları % 35.5, diğer işlenmiş ürünler ise % 37.2'dir.

Türkiye-Finlandiya arasında 1962 yılında bir protokol, 1966'da ise serbest döviz esasına dayanan ticaret anlaşması imzalanmıştır. Finlandiya'nın gelişme yolundaki ülkelere uyguladığı bazı mallarda sıfır gümrük, bazı mallarda çok az gümrük tarifesini içeren Genel Preferanslar sistemine Türkiye 1977 yılında kabul edilmiştir. Türkiye'nin Finlandiya'ya ihraç ettiği tarımsal ürünlerin bir çoğu bu sistem içerisinde gümrükten muaf olmakla beraber, Genel Preferanslar sisteminden 119 ülke yararlanmakta ve bunlardan çoğu Türkiye'nin rakip ülkeleridir. Fakat Türkiye bu sistemden yeterince yararlanmamaktadır.

Finlandiya-Türkiye ticari ilişkilerinde önemli bir nokta ise Türk menşeli ürünlerin yarıdan fazlasının Finlandiya'ya üçüncü ülkelerden re-export yoluyla ithal edilmesidir (13).

Son yıllarda iki ülke müteahhitlik konusunda Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerine ortak iş yapmaktadırlar. Türkiye bu ülkelere yakınlığı dolayısıyla inşaat malzemeleri konusunda daha avantajlıdır. Finlandiya'dan ihraç etmek yerine Türkiye'den tedarik yoluna gidilmektedir. Bu durum da ihracatımızın üçüncü ülkelerde gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Türkiye'nin Finlandiya'dan ithalatı içinde makina, teçhizat, kimyevi maddeler, suni lifler ve orman sanayi ürünleri önemli yer tutmaktadır.

Finlandiya'da Türk menşeli yaş meyve ve sebze için pazar şansı bulunmasına karşılık iki ülke arasındaki mesafenin uzun olması sonucu nakliye ücretlerinin yükselmesi, ambalaj, standart ve ilaçlama gibi problemlerin yanısıra, özellikle Münih, Hamburg ve Viyana gibi önemli yaş meyve ve sebze piyasalarının bulunması nedeniyle, bu ülkeye Türk sebze ve meyve ihracatı az olmaktadır. Diğer taraftan Türk pamuk ipliği ve ham bez dışındaki tekstil ürünlerine yüksek oranda gümrük vergisi uygulanmasına karşılık, EFTA ve AT ülkelerine, Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist ülkelere uygulanmamaktadır.

Türkiye'nin Finlandiya'ya ihracatı yeterli değildir. Ayrıca Türkiye'deki Finlandiya kökenli yabancı sermayenin payı toplam yabancı sermaye içinde çok düşük orandadır. Finlandiya sermayesinin Türkiye'ye çekilmesi için çalışmalar yapılmaktadır.

Türkiye-Finlandiya ilişkilerini geliştirmek için tanıtım, güven, ambalajlama ve nakliye, ilaçlama gibi konulardaki sorunların en kısa zamanda çözülmesi gerekmektedir.

5- İSVEÇ-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

İsveç'te büyüme hızı göreceli olarak zayıftır. Enflasyon oranı diğer EFTA ülkelerine göre daha yüksektir. Büyüme hızını etkileyen faktörler; iç tüketim, tasarruf oranında azalma, reel girdile-

(13) T.C. Başbakanlık H.D.T.M. Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Müdürlüğü «Finlandiya'nın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ticari İlişkileri 1985 Yılı Raporu», s. 50-64.

rinde artma gibi faktörlerdir. Ayrıca, iç arzda ve enflasyon hızında görülen artış sonucu rekabet gücünün azalmasının yarattığı etkiler dış dengeleri ve bunun paralelinde büyüme hızını olumsuz etkilemiştir. Normalin üzerinde bir enflasyon ve üretimde düşük artış, İsveç ekonomisinde yapısal sorunların varlığı anlamındadır.

Bu sorunların çözümü için sermayenin sanayiye çekilmesi, kâr hadlerinin yükselmesi, ayrıca bu sorunların yeni bir teknolojik sıçrama ile çözülebilmesi için, İsveç vergi sisteminin büyük ölçüde değiştirilmesi konusunda çalışmalar mevcuttur.

1987 verilerine göre 1983-1987 döneminde GSYİH içinde mal ve hizmet ihracatının oranı % 34.3'tür, mal ve hizmet ithalatının oranı ise % 31.5'tir. 1987 yılı itibariyle ihraç ürünlerinin dağılımı ise şöyledir; orman ürünleri, kağıt hamuru ve kağıt % 26.2, nakliye araçları % 17.2'dir. İthal ürünlerinin dağılımı ise; gıda ürünleri, içecekler ve tütün % 6.4, petrol enerji % 69, nakliye araçları ve makineler % 38.4, diğer işlenmiş ürünler % 41.8'dir.

Türkiye-İsveç ilişkileri yeterli düzeyde değildir. Türkiye'nin İsveç'e gıda ürünleri, içecekler ve tütün malları ihracatı mümkündür. Ayrıca Türkiye İsveç'ten orman ürünleri, kağıt, makina ve nakliye aracı ithal edebilir.

6- İZLANDA-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

İzlanda ekonomisinin büyük bölümü balık ve balık ürünlerine dayalıdır. 1988 yılında balık fiyatları düşme göstermiş buda İzlanda ekonomisini olumsuz yönde etkilemiştir. Aynı yıl enflasyon oranında bir belirsizlik yaşanmıştır. Ancak balık alımlarında ve deniz ürünleri fiyatlarında beklenenin üzerinde bir artış olması halinde bir düzelme söz konusu olabilir.

1986 verilerine göre İzlanda'nın GSYİH içindeki ihracat oranı % 41.3, ithalat oranı ise % 36.9'dur. İhraç ürünlerinin toplam ihracat içinde dağılımı ise; balık ürünleri % 77, alüminyum % 9.2, diğer işlenmiş ürünler % 10.6, tarım ürünleri % 1.3 ve diğer ürünler % 2'dir. İthal ürünlerinin dağılımı ise; tüketim malları % 41.4, teçhizat % 31.4, ara ürünleri % 18.6, akaryakıt ve yağlayıcı maddeler % 8.5'dir.

Türkiye-İzlanda ilişkileri ticari açıdan istenilen düzeyde değildir. NATO çevresinde iki ülkenin askeri ilişkileri mevcuttur. Bu

ilişkiden yararlanılarak ticari ilişkilerin geliştirilmesi gerekmektedir.

Türkiye İzlanda'dan balık ve işlenmiş ürünler alabilir. Bunların yerine ise tüketim malları ve makina ihraç edebilir.

C. SONUÇ DEĞERLENDİRME

Değişen Dünya şartlarında EFTA-AT, Türkiye-EFTA ilişkileri inceleme konusu yapılmıştır. EFTA-AT ilişkilerini incelememizdeki amaç EFTA'nın geleceğinin ne olacağıdır. Çünkü Türkiye-EFTA ilişkilerini incelerken EFTA'nın gelecekte bulunacağı konum önemlidir.

EFTA-Avrupa Topluluğu ilişkilerini EFTA ürünlerinin Topluluğa yakınlığı, sosyo-ekonomik yapı benzerliği, karşılıklı ticaretin miktarının fazla olması gibi sebeplerden dolayı EFTA'nın kuruluşundan itibaren bir ilişki söz konusu olmuştur. Lüksemburg Deklerasyonu ile Beyaz Rapor arasında bir takım farklar mevcuttur. Bu farklılıklardan **finansal harmonizasyon, kişilerin serbest dolaşımı, hizmetlerin serbest dağılımı, girişimcilerin serbest dolaşımı** gibi konulardır.

EFTA ülkeleri AT bütünleşmesinde büyüme sağlayabilirler. Bu durumda AT daha fazla üretim, daha fazla satış yapar. Zaten şu anda EFTA'nın ticari ilişkilerinin büyük bir kısmı AT ile gerçekleşmektedir. İki EFTA ülkesi AT'na tam üyelik için başvurmuştur. Bu başvuruların kabulü durumunda EFTA'nın geleceği ne olacak sorusu aklımıza gelmektedir. Diğer EFTA ülkeleri de AT'nun çatısı altına girecektir?

Günümüzde Avrupa için çeşitli senaryolar üretilmektedir. Bunlardan birisi **Avrupa Evi** dir. Diğeri ise **Merkez Avrupa ve Çevre Avrupa** dir. Doğu blokundaki gelişmeleri de dikkate aldığımızda bu senaryoların gerçekleşme ihtimali artmaktadır. Nitekim Avrupa'da **Soğuk Savaş'a** da son verildikten sonra bu senaryolar daha da işlerlik kazanmıştır.

Türkiye'nin EFTA ülkeleri ile ilişkileri yetersiz düzeydedir. Zaten EFTA ile direkt bir ilişki söz konusu değildir. İlişkiler sadece ikili ülke ilişkileri düzeyindedir.

EFTA ile AT arasında **Serbest Ticaret Alanları** oluşturulmuştur. Benzer bir anlaşma EFTA ile Yugoslavya arasında vardır. Türkiye'nin EFTA ülkeleriyle böyle bir anlaşma imkanı mevcuttur. En kısa zamanda böyle bir anlaşma yapılarak Türkiye ile EFTA ülkeleri arasında bir **Serbest Ticaret Alanı** oluşturulmalıdır. Diğer yanda NATO çerçevesinde Norveç ve İzlanda ile olan ilişkiler geliştirilmelidir.

Değişen Dünya'da Türkiye'nin EFTA-AT ilişkilerini, AT-Doğu Bloku ilişkilerini ve diğer dünya ülkeleri ilişkilerini yakinen izlemeli ve 21. yüzyılda gerçek yerini alması için çabalaması gerekmektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- CEC, **General Report on the Activities of the European Communities**, Brussels/Luxemburg 1980 sonrası.
- Şebnem Karauçak OĞUZ, «Avrupa Topluluğu'nun 1992 Tek Pazar Karşısında EFTA'nın Konumu», İKTİSADİ KALKINMA VAKFI DERGİSİ (Mayıs 1989).
- H. Von MOLTKE. «1992 Avrupa Tek Pazarı», İKTİSADİ KALKINMA VAKFI DERGİSİ (Kasım 1989).
- Şebnem Karauçak OĞUZ, «Avrupa Ekonomik Alanı'na Yönelik Gelişmeler», İKTİSADİ KALKINMA VAKFI DERGİSİ, (Nisan 1990).
- EFTA Secretariat, «EFTA-Past And Future», Geneva (June 1980).
- EFTA Bulletin Çeşitli Sayıları (1981-1988).
- Loral COCKFRELD, «L'Union Européenne: Sa Progression Partir Du Programme D'Achèvement Du Marché Intérieur Et «1992» », Document, Bruxelles, 1990.
- Association Européenne de Libre-Exchange Institut Universitaire D'études Européennes Fondation Archives Européennes, «EFTA From Yesterday To Tomorrow», Genève, 1987.
- «Türkiye-EFTA Serbest Ticaret Anlaşması», DÜNYA GAZETESİ EKİ (19 Aralık 1991).
- T.C. Başbakanlık H.D.T.M. Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirmeler Müdürlüğü, Ülke Raporlarının Muhtelif Yılları.